

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASININ GENEL İLKELERİ

Atatürk dönemi Türk dış politikasını en güzel özetleyen ifade yine Atatürk tarafından: **“Yurtta sulh, Dünya’da sulh”** olarak belirtilmiştir. Bunun yanında;

- Milli bağımsızlığımızdan ödün vermemek.
- Kendi gücümüze dayanmak, bunun dışında ittifaklar peşinde olmamak.
- Gerçekleştiremeyeceğimiz hayaller peşinden koşmamak.
- İç işlerimize karışılmasına müsaade etmemek, başka devletlerin iç işlerine karışmamak.
- Yakın komşularımız başta olmak üzere, devletlerle eşitliğe dayalı dostluklar kurmak.
- Dünya barışına hizmet etmek.
- Akılcılık.
- Gerçekçilik

Gibi temel ilkelerden hareketle Türk dış politikası belirlenmiştir.

Atatürk Dönemi Türk Dış politikasını iki bölümde inceleyebiliriz:

1923-1930 arası 1. Dönemde Lozan’da halledemediğimiz meseleleri halletmeye odaklanan bir dış politika yürütülür.

Bu süreçte:

- Musul Sorunu
- Osmanlı Borçları
- Nüfus mübadelesi sorunları gündeme gelmiştir.

1930-1939 arası dönemde Almanya ve İtalya’nın Dünya’yı hızla yeni bir savaşa sürüklemesi söz konusudur.

Bu süreçte Türkiye;

- Bir yandan Milletler Cemiyeti’ne girerek,
- Balkan Antantı ve

- Sadabat Paktı gibi oluşumlarla **Dünya barışına hizmet etmeye çalışmıştır.**

Diğer yandan ise II. Dünya Savaşı’nın yaklaşmasını kendi lehine kullanarak

- Boğazlar ve
- Hayat sorunu gibi **Lozan’dan kalma bazı sorunları halletmeyi başarmıştır.**

Şimdi bu meseleleri tek tek inceleyelim:

KONU 1: MUSUL MESELESİ (1925-1926)

- Musul, Misak-ı Milli’nin içerisinde yer almasına rağmen, ne Türkiye ne de İngiltere bu konuda geri adım atmayınca Lozan Konferansı’nda çözümlenememişti.
- Lozan’da alınan karar Türkiye ve İngiltere’nin daha sonra aralarında yapacakları görüşmelere göre çözüme kavuşturulmasıydı.
- Türkiye ve İngiltere arasında yapılan görüşmelerden bir sonuç çıkmadı.
- Sorun Milletler Cemiyetine taşındı. İngiltere’nin kontrolündeki bu cemiyetten, Musul’un Irak toprağı olduğu şeklinde karar çıktı.
- Türkiye, bu kararı tanımayarak Musul’a askeri harekât hazırlıklarına başladı.
- Ancak bu sırada Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde patlak veren **Şeyh Sait ayaklanması**, askeri harekâtı engelledi.
- Türkiye, çok uzun süredir savaşıyordu. Şimdi barışın ve yararları sarmanın zamanıydı. 1925 yılının şartları da Türkiye’nin Musul’a saldırmasına engel olmuştu.
- Sonuç olarak Türkiye ile İngiltere arasında **1926 Ankara Antlaşması** imzalandı.

1926 ANKARA ANTLAŞMASI

- Türkiye, Musul’un Irak toprağı olduğunu kabul etmiştir.
- Irak, Musul bölgesinden elde ettiği petrol gelirinin %10’unu 25 yıl süreyle Türkiye’ye vermeyi kabul etmiştir.

KONU 2: OSMANLI BORÇLARININ ÖDENMESİ

- Lozan Barış Antlaşmasına göre Osmanlı borçları, Osmanlı Devleti'nden ayrılan parçalara pay edilecek, Türkiye üzerine düşen miktarı kâğıt para ile ve taksitler halinde ödeyecekti.
- Bu amaçla Türkiye ile Fransa arasında **1928 yılında bir ödeme planı** hazırlandı.
- Ancak 1929 Dünya Ekonomik Buhranı (Kara Perşembe) nedeniyle bu plan gerçekleşmedi.
- 1933 yılında tekrar bir ödeme planı hazırlandı. **Türkiye son taksiti 1945** yılında olmak üzere Osmanlı'dan kalan tüm borçları ödedi.

NOT: Osmanlı borçlarının paylaştırıldığı Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan bu borçları hiç ödemedi. Türkiye, Osmanlı borçlarının kendi hissesine düşen kısmını ödeyen tek devlet oldu.

KONU 3: NÜFUS MÜBADELESİ (NÜFUS DEĞİŞ-TOKUŞU) (1930)

- Lozan Barış Antlaşması'na göre Batı Trakya Türkleri ve İstanbul Rumları dışındaki Türk ve Rum nüfus karşılıklı yer değiştirecekti.
- Ancak iki ülkenin yeni savaştan çıkması ve **Etabli Sorunu** nedeniyle 1930 yılına kadar bu konuda gelişme olmadı.

ETABLİ SORUNU NEDİR?

Yunanistan, ne zaman geldiğine bakılmaksızın İstanbul'daki tüm rumların mübadele dışında tutulması gerektiğini söylüyordu. Buna karşılık Türkiye, Mondros'tan sonra İstanbul'a gelen rumların buranın yerli halkı olmadığını, (yerleşik, yani stabil olmadığını) bu yüzden mübadeleye dahil olmaları gerektiğini söylüyordu.

- Türkiye ile Yunanistan arasındaki gergin ilişkiler Yunan Başbakanı Venizoles'in 1930'da Türkiye ziyareti ile yumuşamaya başladı.

- İyileşen ilişkiler çerçevesinde 1930 yılında yerleşim durumuna bakılmaksızın tüm İstanbul Rumları ve Batı Trakya Türkleri mübadelenin dışında tutularak mübadele gerçekleştirildi.

NOT: Türkiye ile Yunanistan arasındaki iyi ilişkiler, **Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girişinde ve Balkan Antantı'nın** da ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Türk-Yunan ilişkileri **1954 Kıbrıs Sorunu'na kadar** iyi devam etmiştir.

DİKKAT: Bazı KPSS kitaplarında bu başlığın altında **Yabancı okullar sorununa** da değinilmektedir. Ancak bu konuda yapabileceğimiz en büyük yanlış bu sorunun bir dış sorun olduğunu düşünmek olacaktır. Çünkü Türkiye, Lozan'da **Yabancı Okullar sorununun Türkiye'nin iç sorunu** olduğunu kabul ettirmiştir.

1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu kapsamında yabancı okullar ile ilgili düzenlemeler gerçekleştirildiğinde bazı devletler bu konuyu görüşme talebinde bulunmuştur. Ancak Türkiye bu talebi kesin bir dille reddetmiştir.

KONU 4: TÜRKİYE'NİN MİLLETLER CEMİYETİ'NE GİRİŞİ (1932)

- Wilson İlkeleri gereğince Paris Barış Konferansı'nda kurulan Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) anlaşmazlıkların çözümüne yardım edecek, yeni savaşları önleyecekti.

NOT: Milletler Cemiyeti'ni Birleşmiş Milletler ile karıştırmayalım. Milletler Cemiyeti yani Cemiyet-i Akvam, 2. Dünya Savaşı'nın başlaması ile tarihe karışmıştır. Birleşmiş Milletler ise 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuş ve hala varlığını sürdürmektedir.

- 1930 yılından itibaren Almanya ve İtalya'nın saldırgan politikaları Dünya'yı yeni bir savaşa doğru sürüklerken Türkiye,

Dünya barışına hizmet etme amacıyla bu cemiyete üye olmuştur.

DİKKAT: Türkiye, cemiyete üyelik için başvurmuştur. **Yunanistan'ın desteği, İspanya'nın teklifi** ile Milletler Cemiyeti'ne davet edilmiştir. 1932 yılında bu daveti kabul eden **Türkiye, cemiyete davetle giren tek ülke olmuştur.**

KONU 5: BALKAN ANTANTI (1934)

Balkan Antantı'nın ortaya çıkma sebebi:

- Almanya'nın ve İtalya'nın hızla silahlanması ve Dünya barışını tehdit etmesi, Balkan devletlerini endişelendirmişti.
- Çünkü Almanya'nın Doğu Avrupa'da, İtalya'nın Balkanlarda emelleri vardı.

Balkan Antantı'na katılan devletler

- Türkiye
- Yunanistan
- Yugoslavya
- Romanya

Balkan Antantı'na katılmayan devletler

- İtalya'nın baskısından çekinen **Arnavutluk** katılmamıştır.
- Yayılmacı bir politika izlemeye devam eden **Bulgaristan** katılmamıştır.
- Yugoslavya ve Yunanistan ile sınır sorunları yaşayan **Makedonya** katılmamıştır.

Balkan Antantı'nın içeriği nedir?

- Balkan devletleri herhangi bir savaş çıkması durumunda birbirlerine sınırları ile ilgili güvence vermiş, dostluklarını ilan etmiş, iç işlerine karışmamaya söz vermiştir.

DİKKAT: Balkan Antantı, bir ittifak antlaşması değildir. Bir dostluk antlaşmasıdır.

Balkan Antantı'nın Önemi

- Yaklaşan II. Dünya Savaşı öncesinde Türkiye, Batı sınırlarının güvenliği sağlamıştır.
- Türkiye'nin Dünya barışı için attığı diğer adımlarla birlikte Montrö'ye zemin hazırlamıştır.

NOT: Balkan Antantı, 2. Dünya Savaşı'nın çıkması ile birlikte geçerliliğini kaybetmiştir.

KONU 6: MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ (1936)

Montrö'yü ortaya çıkaran sebepler

- Boğazlar konusu Türkiye'nin Lozan'da taviz verdiği konulardan bir tanesiydi. Lozan Barış Antlaşması'na göre boğazlar, başkanı Türk olan uluslar arası bir komisyon tarafından idare edilecekti. Ayrıca Türkiye, Boğazları koruyamayacaktı.
- Almanya'nın Versay Antlaşması'nda askersiz bölge olarak kabul ettiği Ren Bölgesi'ne asker sokması ve İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi savaşın yaklaştığının habercisiydi.
- Bu gelişmeler üzerine herhangi bir savaş durumunda Boğazların korumasız durumda olduğunu belirten Türkiye, bu konuyu görüşmek için bir konferans toplanmasını istedi.

Montrö Boğazlar Sözleşmesine göre

- Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki her türlü egemenlik hakkı tanındı.
- Türkiye, boğazları tahkim etme ve koruma hakkına sahip oldu.
- Boğazlar komisyonu kaldırılarak görev ve yetkileri Türkiye'ye devredildi.
- Türkiye, savaş ya da savaş tehdidi gördüğü durumlarda Boğazları tüm savaş gemilerine kapatma hakkına sahip oldu.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin önemi

- Türkiye, Lozan'da Misak-ı Milli'den ödün verdiği bir meseleyi daha Misak-ı Milli doğrultusunda çözmeyi başardı.
- Boğazların kontrolünün tamamen Türkiye'de oluşu, Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Dünya'daki stratejik önemi artırdı.

NOT: Dünya devletlerinin Montrö Sözleşmesi'ni kabul etmelerinin nedenini şöyle açıklayabiliriz: Korumasız vaziyetteki ve stratejik açıdan çok değerli Boğazlar, Almanya ya da İtalya tarafından ele geçirileceğine, barışçıl niyetini defalarca gösteren (Milletler Cemiyeti'ne giriş, Balkan Antantı) Türkiye'nin kontrolünde ve korumasında olmasını istemeleridir.

KONU 7: SADABAT PAKTI (1937)

DİKKAT: Sadabat Pakti, Balkan Antantı'nın Orta Doğu'ya uyarlanmış halidir.

Sadabat Pakti'nin ortaya çıkış sebepleri

- Almanya ve İtalya'nın saldırgan politikaları ve Dünya barışını tehdit etmeleri
- Özellikle Faşist İtalya'nın Habeşistan'ı işgali, Ortadoğu ülkelerini tedirgin etti.

Sadabat Pakti'na katılan Devletler

- Türkiye
- İran
- Irak
- Afganistan

Sadabat Pakti'na katılmayan devlet

- Türkiye ile yaşadığı Hatay sorunu nedeniyle **Suriye** bu pakta katılmamıştır.

Sadabat Pakti'nin içeriği

- Tıpkı Balkan Antantı'nda olduğu gibi pakta katılan devletler, birbirlerinin dostu olduğunu, iç işlerine karışmayacaklarını, sınırlarının güvende olduğunu kabul etmişlerdir.

Sadabat Pakti'nin Türkiye için önemi

- Türkiye Sadabat Pakti ile yaklaşan 2. Dünya Savaşı öncesinde Güneydoğu sınırını güvence altına almıştır.

KONU 8: HATAY'IN ANAVATANINA KATILMASI (1939)

- Türkiye, 1921 Ankara Antlaşmasına göre (sonra da Lozan'da) Hatay ve İskenderun'un Suriye'ye ait olduğunu kabul etmiştir. Ancak Fransa Hatay ve İskenderun'da özerk bir yönetim kurmayı ve Türkiye ile kültürel bağlarının devam edeceğini kabul etmişti.
- Buna rağmen bölgede referanduma bir türlü yanaşmıyordu.
- Konu, Türkiye tarafından Milletler Cemiyeti'ne taşındı.
- 2. Dünya Savaşı'nın yaklaştığı bir dönemde Fransa, 1936'da Suriye'de manda yönetimini sona erdirmeye kararı aldığında Hatay sorunu Türkiye tarafından çok daha kuvvetli biçimde dile getirilmeye başladı.
- Atatürk liderliğinde Türkiye, Hatay meselesinde çok sert ve kararlı bir politika takip etti.
- Bu süreçte Atatürk, "Kırk asırlık Türk yurdu **düşman elinde bırakılamaz.**" Gibi çok kararlı açıklamalarda bulundu. Gerekirse Cumhurbaşkanlığı'nı bırakıp Hatay için savaşacağını söyledi.
- 2. Dünya Savaşı'nın kapıya dayandığı bir dönemde Dünya barışı için önemli adımlar atmış, Montrö ile stratejik önemini artırmış bir Türkiye'yi karşısına almak istemeyen Fransa geri adım atmak zorunda kaldı.
- 1938 yılında Hatay Devleti kurulmuştur. Bu devletin **Başkanı Tayfur Sökmen, Başbakanı Abdurrahman Melek ve Meclis Başkanı Abdulgani Türkmen** olmuştur.
- Hatay Meclisi, 29 Haziran 1939'da Türkiye'ye katılma kararı aldı. Bu karar doğrultusunda 7 Temmuz 1939'da Hatay

vilayeti kurularak, Hatay'ın anavatana katılması gerçekleştirildi.

NOT: Atatürk, sağlığının daha da bozulması pahasına Hatay meselesinde yoğun çaba sarf etmiştir. Ancak meselenin tam çözümü onun ölümünden sonra gerçekleşmiştir.

BOZKURT-LOTUS OLAYI (1926)

- 1926 tarihinde Ege Denizi'nde Midilli adası açıklarında Türk uyruklu Bozkurt gemisi ile Fransız uyruklu Lotus gemisi çarpışmış, kazada 8 Türk vatandaşı ölmüştür.
- Bu olay üzerine Türkiye, Lotus gemisinin kaptanını tutuklamış, Fransa ise uluslar arası sularda Türkiye'nin bunu yapmaya hakkı yok diyerek itiraz etmiştir.

ÖNEMLİ: Türkiye bu davada Lahey Uluslar arası Adalet Divanı'na gitmiş ve Türkiye'yi Adalet Bakanı Mahmut Esat Bey temsil etmiştir. Türkiye'nin kazandığı bu davadaki başarıdan sonra **Mahmut Esat Bey, Bozkurt soyadını almıştır.**